

دانشگاه پیام نور (واحد تهران جنوب)

دانشکده الهیات و علوم اسلامی

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته: اخلاق اسلامی

گروه علمی: اخلاق

عنوان:

« بررسی ابعاد اخلاقی و شرعی سقط جنین در اسلام »

استاد راهنما: دکتر رضارسولی شریانی

استاد مشاور: دکتر علیرضا باقری

نگارش: مریم نورمحمدی

مهرماه ۱۳۹۰

شماره

تاریخ

پیوست

دانشگاه پیام نور
دانشگاه پیام نور استان تهران
انرژی بزرگ و دانش دانایان

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مجمع علوم انسانی

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هیات گرایش اخلاق اسلامی
تحت عنوان:

برسی ابعاد اخلاقی و شرعی سقط جنین در اسلام

نام خانوادگی:	نورمحمدی	نام:	مریم
شماره پروژه:	۶۳۹۷	شماره دانشجویی:	۸۸۰۲۷۳۰۴۷
تاریخ دفاع:	۱۳۹۰/۰۷/۲۴	ساعت:	۰۸:۳۰-۱۰
نمره:		درجه ارزشیابی:	

هیات داوران:

داوران	نام	نام خانوادگی	کد استادی	مرتبه علمی	امضاء
راهنما	رضا	رسولی شریانی	۴۱۰۵۰۹	استاد	
راهنمای دوم	.	.	.		
مشاور	علیرضا	باقری	۴۴۲۵۴۹	استاد	
مشاور دوم	.	.	.		
داور	ناصر	محمدی		استاد	
داور دوم	.	.			

تهران، خیابان استاد نجات الهی
نرسیده به خیابان کریمخان زند
چهارراه سپند، پلاک ۲۳۳
تلفن: ۸۸۸۰۱۰۹۰
دورنگار: ۸۸۸۹۰۵۳۶
WWW.TPNU.AC.IR
ensani@tpnu.ac.ir

تقدیم به :

روح پاک بانوی دو عالم :

"حضرت فاطمه زهرا (س)"

و

«پدر عزیز و بزرگوارم»

و

«مادر عزیزم که مظهر عشق، شکیبایی و مهربانی است.»

باتشکرفراوان از راهنمائیهای ارزشمند

اساتید ارجمند:

« آقای دکتر رضا رسولی شربانی »

و

« آقای دکتر علیرضا باقری »

چکیده

سقط جنین بعنوان معضلی اخلاقی-اجتماعی از جمله مسائلی است که میتوان گفت بشر از آغاز خلقت تاکنون با آن دست به گریبان بوده است. هرچند تاکنون تحقیقات متعددی درباره ی ابعاد گوناگون سقط جنین صورت گرفته است، اما انجام یک تحقیق مستقل درباره ی ابعاد اخلاقی-شرعی این مسئله میتواند نگاهی جدید بویژه بارویکرد دینی به این مسئله داشته باشد. بانگاهی به افزایش روزافزون و سرسام آور سقط جنینهای پنهانی و غیرقانونی و با توجه به تعارض آشکارانجام این عمل با آموزه های اخلاقی-اسلامی انجام چنین تحقیقی، ضرورتی اجتماعی و رسالتی دینی به نظر میرسد.

آنچه را که از انجام این تحقیق مدنظر بود میتوان اینگونه بیان کرد: ۱- یافتن علل وانگیزه های سقط جنین بمنظور تلاش در جهت جلوگیری از ایجاد این علل زمینه ساز. ۲- طرح دیدگاههای فقها و علمای اخلاق درباره ی انجام سقط جنین در هر یک از مقاطع رشد جنین از زمان انعقاد نطفه تا تولد نوزاد. ۳- بیان موارد مجاز سقط جنین از نظر قانونی، شرعی و اخلاقی. ۴- بررسی آثار وضعی سقط جنین و عوارض فردی و اجتماعی. ۵- ارائه ی الگوها و راهکارهایی در جهت کاهش آمار روزافزون سقط جنین. ۶- ایجاد زمینه برای مطالعه و تحقیق بیشتر در آینده بمنظور مبارزه و پیشگیری از این پدیده ی غیر اخلاقی و غیر انسانی.

با پرداختن به مسئله ی سقط جنین از دیدگاهی جدید و بررسی مبانی شرعی و اخلاقی درباره منزلت و ارزش انسان موفق به اثبات این مطالب شدیم: ۱- باتوجه به ارزش ذاتی حیات، جنین از زمان انعقاد نطفه انسان محسوب میشود. ۲- از دیدگاه شرعی-اخلاقی میتوان علل وانگیزه های اقدام به سقط جنین را به دو گروه انگیزه های مادی و غیرمادی تقسیم کرد. ۳- باتوجه به ادله ای همچون کرامت انسان نزد خدا، حرمت قتل نفس، وجوب پرداخت دیه، ممنوعیت مادر از گرفتن دیه جنین و حفظ نسل، سقط جنین از نظر شرعی و اخلاقی از لحظه ی انعقاد نطفه ممنوع است مگر در موارد خاص و در شرایط خاص (مانند انجام سقط جنین قبل از ولوج روح در جنین در موارد تهدید جان مادر باردار).

واژه های کلیدی: سقط جنین، انسان شناسی، اخلاق پزشکی، اخلاق اسلامی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات و تاریخچه.....
۱-۱	۱-۱ مقدمه.....
۲-۱	۲-۱ کلیات.....
۳-۱-۲	۱-۲-۱ تعریف مسئله.....
۳-۲-۱	۲-۲-۱ سوالات اصلی بحث.....
۴-۲-۱	۳-۲-۱ فرضیه ها.....
۴-۲-۱	۴-۲-۱ روش تحقیق.....
۴-۲-۱	۵-۲-۱ اهمیت و ضرورت پرداختن به بحث سقط جنین.....
۴-۳-۱	۳-۱ تاریخچه بحث سقط جنین (قانون ها، بخشنامه ها، سوگندنامه ها).....
۱۰	فصل دوم: مبانی اسلامی و علمی در مورد انسان و جنین انسان.....
۱۰-۱-۲	۱-۲ تعریف انسان.....
۱۰-۱-۲	۱-۱-۲ تعریف انسان از نظر قرآن و جهان بینی اسلامی.....
۱۷-۲-۱	۲-۱-۲ تعریف انسان از نظر حکمای اسلامی.....
۲۹-۲-۲	۲-۲ ارزش ذاتی حیات.....
۳۱-۳-۲	۳-۲ شخصیت مبحثی مهم در اثبات اینهمانی انسان و جنین.....
۴۱-۴-۲	۴-۲ رابطه ی جسم و روح و مسئله ی ولوج روح.....

۴۱.....	۱-۴-۲ رابطه ی جسم و روح
۴۴.....	۲-۴-۲ ولوج روح
۴۶.....	۱-۲-۴-۲ ولوج روح در قرآن کریم
۴۷.....	۲-۲-۴-۲ ولوج روح در روایات و از نظر فقها
۵۲.....	۳-۲-۴-۲ ولوج روح از نظر پزشکی
۵۲.....	۳-۴-۲ راههای اثبات ولوج روح
۵۳.....	۱-۳-۴-۲ راههای اثبات ولوج روح از نظر شیعه
۵۳.....	۲-۳-۴-۲ راههای اثبات ولوج روح از نظر اهل سنت
۵۶.....	فصل سوم : جنین و سقط جنین
۵۶.....	۱-۳ تعریف جنین ، سقط جنین وانواع آن
۵۶.....	۱-۱-۳ تعریف جنین و سقط جنین
۵۷.....	۲-۱-۳ انواع سقط جنین
۶۱.....	۲-۳ جنین و بیان مطابقت مراحل تکوین جنین در قرآن و طب
۶۱.....	۱-۲-۳ جنین و ماهیت آن از نظر قرآن(مراحل تکوین جنین)
61.....	۲-۲-۳ مطابقت مراحل تکوین جنین از نظر قرآن و علم
61.....	۱-۲-۲-۳ هفته اول تا سوم: تقسیمات پی در پی
۶۳.....	۲-۲-۲-۳ دومین و سومین هفته تکامل

- ۳-۲-۲-۳ هفته چهارم تا هشتم (دوره جنینی) ۶۴
- ۳-۲-۲-۴ از اول ماه سوم تا آخر ماه دهم (دوره ی فیتال) ۶۴
- ۳-۳ موارد مجاز و قانونی سقط جنین ۶۶
- ۳-۴ مباحث شرعی و اخلاقی سقط جنین ۷۳
- ۳-۴-۱ بررسی اخلاقی مسئله ی سقط جنین ۷۳
- ۳-۴-۲ احکام شرعی سقط جنین ۷۸
- ۳-۴-۱-۲ نظر فقهای اهل سنت ۷۸
- ۳-۴-۲-۲ نظر فقهای شیعه ۸۱
- ۳-۵ ادله ی حرمت سقط جنین ۸۷
- فصل چهارم- بررسی علل سقط جنین ۹۲
- ۴-۱-۱ علل شرعی، اخلاقی پذیرفته شده ی سقط جنین ۹۲
- ۴-۱-۱-۱ ایجاد عسر و حرج ۹۲
- 4-1-1-1 بررسی فقهی سقط جنین ناقص الخلقه (بعنوان یکی از مصادیق عسر و حرج) ۹۶
- ۴-۱-۱-۱-۱ دیدگاه فقهای شیعه ۹۶
- ۴-۱-۱-۱-۲ دیدگاه فقهای اهل سنت ۹۸
- ۴-۱-۲ دفاع مشروع ۱۰۰
- ۴-۲ علل وانگیزه های سقط جنین ۱۰۶

- ۳-۴ عوارض روانشناختی و آثار وضعی ناشی از انجام سقط جنین در مادر و مباحثان سقط ۱۲۰
- ۱-۳-۴ عوارض روانشناختی قبل و بعد از انجام سقط جنین در مادر ۱۲۰
- ۲-۳-۴ آثار وضعی انجام سقط جنین ۱۲۳
- فصل پنجم- نتیجه گیری و پاسخ به سوالات اصلی ۱۳۰
- ۱-۵ نتیجه گیری ، جمع بندی و ارائه راهکارها و پیشنهادهای کاربردی در جهت جلوگیری از انجام سقط جنین ۱۳۰
- ۱-۱-۵ نتیجه گیری و جمع بندی ۱۳۰
- ۲-۱-۵ راهکارها و پیشنهادهای کاربردی جهت جلوگیری از انجام سقط جنین ۱۳۱
- ۲-۵ پاسخ به سوالات اصلی بحث ۱۳۳
- فهرست منابع و مآخذ ۱۳۶

فصل اول : کلیات و تاریخچه

۱-۱ مقدمه

سقط جنین بعنوان معضلی اخلاقی- اجتماعی از جمله مسائلی است که میتوان گفت بشرهمواره از آغاز خلقت تاکنون با آن دست به گریبان بوده است و هرچند تاکنون تحقیقات متعددی درباره ی ابعاد اخلاقی، طبی، شرعی و...سقط جنین صورت گرفته است، اما انجام یک تحقیق مستقل درباره ی ابعاد اخلاقی- شرعی این مسئله میتواند نگاهی جدید بویژه با رویکرد دینی به این مسئله داشته باشد. بانگاهی به افزایش روزافزون و سرسام آور سقط جنینهای پنهانی و غیرقانونی و یا ظاهراً قانونی (مانند مواردی که به عنوان مصادیق ایجاد عسرو حرج و یا دفاع مشروع مادر به مصابه ی بهانه ای برای انجام سقط جنین مورد سوءاستفاده واقع میشوند) و با توجه به تعارض آشکارانجام این عمل با آموزه های اخلاقی- اسلامی انجام چنین تحقیقی ضرورتی اجتماعی و رسالتی دینی به نظر میرسد.

موضوع فرزند کشی نیز به عنوان یک معضل فراگیر اجتماعی، از مسائل جدید و امروزی نیست و قدمتی طولانی دارد و می توان گفت پیشینه آن (و به طور اخص، سقط جنین) به آغاز زندگی بشر بر می گردد. این پدیده در عین موجودیت از آغاز حیات بشر بر روی زمین تاکنون، دارای انگیزه ها و اشکال گوناگون در طی اعصار مختلف بوده است. در حالیکه در زمانهای دور (مخصوصاً در بین قبایل عرب) مردم از ترس فقر فرزندان خود را زنده بگور می کردند، امروزه حتی در جوامع به اصطلاح متمدن، مردم در عین برخورداری از شرایط مناسب اقتصادی بعلت ترس از کاهش رفاه و آسایش اقدام به سقط جنین می کنند.

مقوله ی سقط از زمانهای بسیار قدیم همواره مورد توجه انسانها بوده و حکما و فلاسفه قدیم از آن یاد کرده اند. بانگاهی به اسناد و شواهد تاریخی همچون سوگند نامه ی بقراط، سوگند نامه ی علی بن عباس اهوازی و سوگند نامه ی عساف (پزشک یهودی) میتوان دریافت که همواره مقوله ی سقط در جوامع مختلف همچون یونان و ایران و نیز در ادیان آسمانی مانند یهود و اسلام امری مذموم و ممنوع بشمار می آمده است. در قرآن کریم به زنده به گور کردن دختران (سوره تکویر: ۸ «دختران زنده به گور شده باز پرسند») و فرمان قتل نوزادان پسر توسط فرعون (سوره بقره: ۴۹ «...پسران شمارا کشته وزنانتان رازنده نگاه میداشتند») اشاره شده است.

کاتولیک ها نسبت به این موضوع بسیار سختگیر بوده و سقط جنین را در هیچ موردی جایز نمی دانند. جالب توجه اینکه امروزه علیرغم ضعف مبانی فکری، اخلاقی و مذهبی افراد در کشورهای غربی و سرمایه داری که اکثرا مذهب کاتولیک را به عنوان مذهب رسمی خود برگزیده اند و با وجود سیاستهای جلوگیری از افزایش جمعیت که بیشتر به علل اقتصادی، توسط دولتها اعمال می شود، باز هم سران مسیحیت به ناچار لزوم محدود کردن بی بند و باری و توجه دقیق به مقررات مذهبی را گوشزد می کنند. در همین راستا، کلیسای کاتولیک معتقد است که هر فرد از جمله جنینی که بلافاصله پس از به هم پیوستن اسپرم مرد و اوول زن بوجود می آید همزمان حق زندگی کردن را از سوی خدا دریافت کرده است. این حق از طرف والدین یا جامعه بشری یا مسئولین به او داده نشده است، پس هر مداخله ای در حیات او مخالفت با قانون خداوندی و طبیعت محسوب می شود و بدنبال آن نتیجه می گیرد که کشتن کودک در رحم، حتی به منظور نجات جان مادر، عادلانه نیست، لذا زندگی نوزاد در درون رحم باید در صورتی که حتی منجر به مرگ قطعی مادر شود نیز نجات یابد. (فردمن^۱، ۱۹۶۵:م ۱۹۵، به نقل از ذره شمشکی، ۱۳۸۴: ۱۶)

امروزه نیز در اکثر جوامع اقدام به سقط جرم محسوب شده و مجازات قانونی در پی دارد هرچند که محدودیتهای ایجاد شده و مجازات در مورد مرتکبین و مرتبطين با عمل سقط جنین در نظامهای حقوقی بنابر سنن و آموزه های دینی حاکم بر جوامع از نظر درجه شدت و ضعف با یکدیگر تفاوت دارد. در کل کودک آزاری در تمام کشورهای جهان از جمله انگلستان، فرانسه و... از زمانهای قدیم به صورتهای مختلف (آزار، قتل، سقط جنین) وجود داشت ولی آمار و اطلاعات نشان می دهد که این پدیده امروز نیز در حال گسترش است. (درخشان، ۱۳۸۹: ۳)

چون اکثر سقط جنینها بصورت پنهانی و در شرایط غیربهداشتی و در موارد بسیاری توسط افرادی که از تحصیلات و آگاهی لازم در این زمینه بی بهره اند صورت میگیرد، انجام سقط جنین سلامتی زنان جامعه را در معرض خطر و تهدید جدی قرار میدهد و هر ساله شاهد مرگ و یا عوارض جبران ناپذیر ناشی از سقط در زنان جامعه هستیم و این امر نه تنها تاثیرات جبران ناپذیری بر پیکره ی خانواده ها وارد میسازد، هزینه های درمانی هنگفتی را به خانواده ها و در نهایت به کل جامعه تحمیل مینماید. این مشکلات ناشی از سقط توجه همه

جانبه درجهت مبارزه با این مسئله را می طلبد و یکی از راههای این مبارزه انجام پژوهشهایی اینچنین، بمنظور افزایش سطح آگاهی و پیشگیری از انجام سقط جنین است.

در این پایان نامه فصل اول به بیان مقدمه و کلیات (تعریف مسئله، سوالات اصلی بحث، فرضیه ها، روش تحقیق و اهمیت و ضرورت پرداختن به بحث سقط جنین) و تاریخچه ی مجملی از سقط جنین پرداخته است.

در فصل دوم مبانی اسلامی و علمی درباره ی انسان و جنین و مسائلی مهم مانند ارزش ذاتی حیات، شخصانیت، رابطه ی جسم و روح، ولوج روح و راههای اثبات آن مطرح شده است.

در فصل سوم تعریف جنین، سقط جنین، مطابقت مراحل تکوین جنین از نظر قرآن و علم، موارد مجاز و قانونی و مباحث اخلاقی و شرعی و ادله ی حرمت سقط جنین مطرح و بررسی شده اند.

در فصل چهارم علل شرعی و اخلاقی پذیرفته شده ی سقط جنین (موارد ایجاد عسر و حرج و دفاع مشروع مادر) و دیدگاههای علما در این زمینه، علل و انگیزه های، عوارض روانشناختی و آثار وضعی سقط جنین مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل پنجم به نتیجه گیری، جمع بندی و ارائه ی راهکارها و پیشنهادات کاربردی درجهت پیشگیری از سقط جنین و پاسخ به سوالات اصلی بحث پرداخته شده است.

۱-۲ کلیات

۱-۲-۱ تعریف مسئله

سقط بعنوان یک معضل فراگیر اجتماعی قابل بررسی در ابعاد گوناگون همچون جنبه های شرعی و اخلاقی بوده و با توجه به تاثیرات خاص آن در مادران و مباحث اقدام کننده به سقط، این پدیده نیازمند پژوهش کامل بوده و تحقیق در دیدگاه عالمان اخلاق اسلامی و استفاده از آن درجهت آگاهی افراد جامعه یک امر ضروری است.

۱-۲-۲ سوالات اصلی بحث

۱- آیا جنین انسان محسوب میشود یا خیر؟

۲- علل و انگیزه های سقط جنین چیست؟

۳- آیا سقط جنین از نظر اخلاقی و شرعی مجاز است یا خیر؟

۱-۲-۳ فرضیه ها

۱- بر اساس مبانی انسان شناسی اسلامی و آموزه های دینی، جنین از بدو انعقاد نطفه، انسان محسوب می‌گردد.

۲- مهمترین انگیزه ها و علل سقط جنین ضعف اخلاقی، فقر فرهنگی و عدم پابندی به اصول و احکام شرعی اسلام می‌باشد. میتوان این انگیزه ها را در دو گروه انگیزه های مادی و غیر مادی مورد بررسی قرار داد.

۳- سقط جنین (به جز در موارد خاص مانند دفاع مشروع مادر باردار در زمانیکه حیات و ایسلامتی وی بواسطه ی بارداری در معرض خطر جدی واقع شده است) از نظر اخلاقی و شرعی ممنوع و حرام است.

۱-۲-۴ روش تحقیق

روش تحقیق در این پایان نامه روش توصیفی- تحلیلی بوده و در گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه ای (مطالعه ی کتب و مقالات مرتبط با موضوع) استفاده شده است.

۱-۲-۵ اهمیت و ضرورت پرداختن به بحث سقط جنین

از آنجاکه سقط جنین یکی از مهمترین مسائل مبتلابه جامعه ی انسانی بوده و مسائل مهم جامعه از جمله مسائل اجتماعی و سیاسی جوامع بشری را تحت تاثیر قرار میدهد و نیز با توجه به افزایش روز افزون آمار سقط جنین اهمیت پرداختن به این موضوع از ابعاد گوناگون صدچندان گشته و انجام چنین تحقیقاتی را به عنوان رسالتی انسانی دینی لازم و واجب می‌گرداند، چراکه میتواند گامی کوچک در جهت روشنگری و افزایش آگاهی مردم بخصوص درکشور ایران باشد. درجهانی که هر روز در آن شاهد وقوع هزاران سقط جنین به بهانه ها و انگیزه های گوناگون هستیم، (چنانکه درکشور هند روزانه چند صد هزار جنین دختر بدلیل تمایل به داشتن فرزند پسر سقط میشوند) و جوب و لزوم فرهنگ سازی و افزایش آگاهی افراد در این زمینه نمود بیشتری می یابد.

۱-۳ تاریخچه ی بحث سقط جنین (قانونها، بخشنامه ها، سوگندنامه ها)

۱- قوانین و بخشنامه ها :

سقط جنین از زمانهای بسیار دور مورد توجه انسانها بوده ودرمتون تاریخی وپزشکی قدیم از آن یاد شده است. امروزه سقط جنین در اغلب کشورهای دنیا به عنوان جرم شناخته شده و بنا بر هرمورد برای آن مجازاتهای حبسی و مالی مقرر شده است. در فقه اسلامی نیزقصاص، دیه وحبس برای مباشرین یا معاونین در عمل سقط(مانندکادر پزشکی متخلف) درنظرگرفته شده است.

در حال حاضر در قانون مجازات اسلامی مواد قانونی سقط جنین به شرح زیر می باشد:

ماده قانونی اصلی سقط جنین، ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) عنوان می نماید که هر کس عالماً، عامداً و یا به واسطه ضرب یا اذیت و آزار زن حامله، موجب سقط جنین وی شود، علاوه بر پرداخت دیه یا قصاص، حسب مورد به حبس از یک تا سه سال محکوم خواهد شد. ماده ۶۲۳ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مقرر می دارد که هر کس بواسطه ی دادن ادویه یا وسایل دیگری موجب سقط جنین زن گردد به شش ماه تا یکسال حبس محکوم می شود و اگر عالماً یا عامداً زن حامله ای را دلالت به استعمال ادویه یا وسایل دیگری نماید که جنین وی سقط گردد، به حبس از سه تا شش ماه محکوم خواهد شد و نهایتاً در ماده ۶۲۴ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مقرر می دارد اگر طیبیب یا ماما یا دارو فروش و اشخاصی که به عنوان طبابت یا مامائی یا جراحی یا دارو فروشی اقدام می کنند، وسایل سقط جنین فراهم سازند و یا مباشرت در سقط جنین نمایند به حبس از دو یا پنج سال محکوم خواهند شد و حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات مربوط صورت خواهد پذیرفت.(وطنی، ۱۳۸۷: ۴)

در همین حال قانون سقط درمانی که پس از نشیب و فرازهای فراوان در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و در بخشنامه شماره ۱/۴۱۷۶ مورخ ۸۲/۹/۱۱ سازمان پزشکی قانونی کشور جمهوری اسلامی ایران به مراکز بهداشتی و درمانی ابلاغ گردید مقرر می دارد: «۱- در صورتیکه ادامه بارداری مادر به مرگ جنین یا مادر منجر شود، درخواست صدور مجوز سقط درمانی (تنها در ادارات کل پزشکی قانونی استانها) مورد پذیرش قرار می گیرد، البته در صورت دستور مقام قضایی یا درخواست زوجین با معرفینامه پزشک معالج قبل از ولوج روح (چهار ماهگی)، ۲- معرفی نامه پزشک باید شامل عکس بیمار (ممههور به مهر پزشک معالج)، مشخصات شناسنامه ای جهت احراز هویت، تشخیص بیماری و روش تشخیص (علائم، نشانه ها و آزمایشهای پاراکلینیک) بوده و به پیوست آن، تصویر شناسنامه و مدارک احراز هویت زوجین و نیز نتایج آزمایشات پاراکلینیک (دارای عکس بیمار ممههور به مهر و مشخصات شناسنامه ای) ارائه گردد، ۳- در مورد

اندیکاسیونهای جنینی انجام حداقل ۲ نوبت سونوگرافی و در موارد اندیکاسیونهای مادری، انجام حداقل یک نوبت سونوگرافی برای تعیین سن بارداری و ارائه آن به پیوست معرفینامه ی پزشک الزامی است، ۴- ارائه حداقل دو مشاوره تخصصی در تأیید تشخیص بیماری به پیوست معرفی نامه پزشک الزامی است. ۵- در موارد خارج از فهرست اندیکاسیونهای اعلام شده، ارائه حداقل ۳ مشاوره تخصصی مبنی بر ناهنجاری منجر به مرگ جنین یا خطر مرگ مادر الزامی است.» (اینترنت، موارد مجاز سقط جنین، ۲:۱۳۸۷) (موارد مجاز سقط درمانی شامل اندیکاسیونهای مادری و جنینی متعددی است که در قسمت های قبلی بطور کامل ذکر شده است).

همانگونه که مشاهده می شود قوانین مربوط به سقط جنین در قوانین فعلی کشورمان بصورت موشکافانه ای مورد توجه قرار گرفته است و حتی با اینکه موارد مجاز بطور صریح اعلام شده است، می بینیم که در بند ۵ بخشنامه سقط درمانی به موارد خارج از فهرست اندیکاسیونهای اعلام شده اشاره شده است، یعنی شاید هنوز مواردی وجود دارند که نیاز به بررسی بیشتر دارند و ممکن است به موارد مجاز افزوده شوند و این نشانگر حساسیت موضوع و توجه علما و قانونگذاران به آن می باشد و در این در حالی است که در آیین نامه انتظامی پزشکی مصوب کمیسیونهای بهداری و دادگستری مجلس رژیم قبل در شورای نگهبان و در جلسات متعدد فقهای شورای نگهبانی از لحاظ انطباق آن با موازین شرعی به اکثریت آراء به شرح زیر اعلام نظر شده است: «ماده ۱۷ که دلالت جواز بر سقط جنین برای سلامت مادر دارد، بطور اطلاق شرعی نیست و چون سقط جنین برای سلامت مادر صور مختلف دارد، باید موارد آن مشخص شود، مثلاً در مواردی که قبل از دمیده شدن روح در جنین یقین یا خوف عقلایی حاصل شود به تلف مادر و توقف حفظ نفس بر سقط جنین، در این حال که هنوز روح در او دمیده نشده است و در مورد پس از دمیده شدن روح اگر امر دایر باشد بین حفظ یکی از آنها، به این صورت که اگر اقدامی نشود یا مادر جان به سلامت می برد یا جنین، سقط جنین برای حفظ جان مادر جایز نیست و سایر موارد نیز باید مشخص شود و حکم مطابق موضوع تعیین گردد» (گلدوزیان، ۱۳۷۳، ج ۲: ۱۸۸-۱۸۱)

به نظر می رسد که اینگونه اظهار نظر کردن در مورد مسئله حسّاسی همچون سقط جنین، کافی و کامل نبوده و نیازمند بررسی و دقت بیشتر و بیان یک یک موارد بصورت جامع می باشد.

درباره مجازات سقط جنین شبه عمد و خطای محض در قانون جمهوری اسلامی اینگونه آمده است:

ماده ۴۸۹ قانون مجازات اسلامی: هرگاه زنی جنین خود را سقط کند، دیه آن را در هر مرحله ای که باشد باید بپردازد و خود از آن سهمی نمیبرد. (وطني، ۱۳۸۷: ۴)

طبق ماده ۴۸۷ قانون مجازات اسلامی، مجازات سقط جنین شبه عمدی و خطای محض دیه است که با توجه به مراحل مختلف رشد و نمو جنین از ۲۰ دینار تا دیه کامل متغیر می باشد. دیه سقط جنین به ترتیب زیر است:

۱- دیه نطفه که در رحم مستقر شده: بیست دینار

۲- دیه علقه که خون بسته است: چهل دینار

۳- دیه مضغه که به صورت گوشت درآمده: شصت دینار

۴- دیه جنین در مرحله ای که به صورت استخوان درآمده و هنوز گوشت نروپیده است: هشتاد دینار

۵- دیه جنین که گوشت و استخوان بندی آن تمام شده و هنوز روح در آن پیدا نشده: یکصد دینار

تبصره: در مراحل فوق هیچ فرقی بین دختر و پسر نمی باشد.

۶- دیه جنین که روح در آن پیدا شده است اگر پسر باشد دیه کامل و اگر دختر باشد نصف دیه کامل و اگر متشبه باشد سه ربع دیه کامل خواهد بود. (زمانی، ۱۳۸۵: ۵۷)

طبق ماده ۴۹۲ قانون مجازات اسلامی، دیه سقط جنین در موارد عمد و شبه عمد بر عهده جانی است و در موارد خطای محض بر عاقله اوست، خواه روح پیدا کرده باشد و خواه نکرده باشد. در مواردی که قصد و سوء نیت وجود ندارد (مانند سقط جنین ناشی از تصادفات رانندگی) ولی چون همراه با تقصیر یعنی بی احتیاطی یا بی مبالاتی یا عدم مهارت یا عدم توجه به نظامات دولتی است، مقصر علاوه بر دیه جنین در صورت مطالبه مصدوم، به حبس از دو ماه تا یکسال (طبق ماده ۷۱۵ قانون مجازات اسلامی) محکوم می شود. اگر در این موارد باعث وضع حمل زن قبل از موعد طبیعی شود، طبق ماده ۷۱۶ قانون مجازات اسلامی، مرتکب به حبس از دو ماه تا شش ماه و پرداخت دیه در صورت مطالبه از ناحیه مصدوم محکوم خواهد شد. (زمانی، پیشین: ۵۷)

درباره کیفر شروع به سقط جنین، با توجه به اینکه در ماده ۴۱ قانون مجازات اسلامی کیفر شروع به جرم مستلزم تصریح در قانون است و در قانون هیچ ماده ای مبنی بر مجازات شروع به سقط جنین نداریم،

شروع به سقط جنین جرم نبوده و از این حیث مجازات ندارد، پس اگر سقط جنین به واسطه تقصیر جزائی در غیر از سوانح رانندگی (مثلاً بی دقتی پزشک یا سهل انگاری او باعث مرده به دنیا آمدن حمل شود یا خود زن بی احتیاطی کرده و باعث سقط جنین خود شود) کار مسبب خطای محض بوده و به پرداخت دیه و حبس که در ماده ۶۱۶ قانون مجازات اسلامی آمده است، محکوم نمی شود (وکیلی، ۱۳۸۱: ۲۰).

همانطور که قبلاً ذکر شد قانون سقط درمانی (شامل موارد مجاز سقط جنین) بعد از نشیب و فرازهای فراوان و بررسی های متعدد در مجلس شورای اسلامی در بخشنامه مورخ ۸۲/۹/۱۱ به تصویب رسید و شامل مواردی بود که باعث تهدید جان و سلامت مادر و یا بیماریهای جنینی که باعث تولد جنین با عقب ماندگی و یا ناقص الخلقه بودنی که ایجاد حرج برای مادر می نماید می گردید ولی در آخرین مرتبه ای که این طرح به مجلس عودت داده شد، جلسه مشترک کمیسیون بهداشت و درمان با شورای نگهبان برگزار شد و پس از بحثهای فراوان بالاخره در مورد سقط درمانی به توافق رسیدند (اخوان بهبهانی، ۱۳۸۴: ۵) و تنها تغییر قابل ملاحظه در آن حذف لزوم رضایت پدر برای انجام سقط درمانی بود:

«سقط درمانی با تشخیص قطعی سه پزشک و تأیید پزشکی قانونی مبنی بر بیماری جنینی که به علت عقب افتادگی یا ناقص الخلقه بودن موجب حرج مادر است و یا بیماری مادر که با تهدید جانی مادر توأم است قبل از ولوج روح (۴ ماه) با رضایت زن مجاز می باشد و مجازات و مسئولیتی متوجه پزشک مباشر نخواهد بود. متخلفین از اجرای مفاد این قانون به مجازاتهای مقرر در قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد.» این قانون مشتمل بر ماده واحده در جلسه علنی روز سه شنبه مورخ دهم خرداد ماه یکهزار و سیصد و هشتاد و چهار مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۸۴/۳/۲۵ به تأیید شورای نگهبان رسید. (جهانگیر، ۱۳۸۴: ۳۰۲). این قانون مصوب تا امروز نیز در حال اجرا بوده و موارد مجاز سقط جنین نیز همان موارد پذیرفته شده ی قبلی (که به تفصیل در بخش سقط جنین ذکر شده است) میباشد.

۲- سوگند نامه ها :

همه ی سوگند نامه ها و عهدنامه هایی که از قدیم و در متون پزشکی یافت می شود، دلالت بر عدم جواز سقط جنین و مذمت این مسئله دارند که در اینجا به چند مورد بطور خلاصه اشاره می شود:

۱- سوگند نامه بقراط: «وسیله سقط جنین را در اختیار هیچ یک از زنان نخواهم گذاشت»

۲- سوگند نامه علی بن عباس اهوازی (پندنامه اهوازی): «پزشک باید از تجویز داروهای سقط کننده جنین پرهیز نماید و آنها را به احدی معرفی نکند.»

۳- سوگند نامه عسّاف (پزشک یهودی): «هیچگاه مرتکب قتل هیچکس به وسیله داروها (شیره ریشه ها) نشوید و به زنی که از راه نامشروع آبستن شده است، شربت سقط ندهید.»

۴- عهدنامه یا اعلامیه ژنو: «من عالیترین احترام را برای زندگی بشر از زمان انعقاد نطفه قائل خواهم شد.»

۵- سوگندنامه دانشکده پزشکی تهران: «سوگند یاد می کنم به کارهای نادرست مانند افکندن جنین و دادن داروهای کشنده، به هیچگونه نپردازم. (معاونت فرهنگی وزارت بهداشت، ۱۳۷۰: ۲۷۰-۲۷۸)

آنچه در همه ی این عهدنامه و سوگندنامه ها جلب توجه می نماید، احترام به جنین به عنوان یک انسان است ولی آنچه در مقام عمل با آن مواجه هستیم نقطه مقابل این موضع است، چرا که انسان ها نه تنها هیچ ارزشی برای موجودی به نام جنین قائل نیستند بلکه خویشان را محق دانسته و به راحتی اقدام به سقط جنین می نمایند و ما هر روز شاهد وقوع هزاران مورد سقط جنین در سراسر جهان هستیم و این امر به شکل امری عادی در آمده است. همه پزشکان متعهد به رعایت این گونه سوگندنامه ها هستند ولی متأسفانه امروزه شاهد شمار بسیاری از این قشر خدمتگذار جامعه هستیم که به دلایل و بهانه های مختلفی عهد شکنی کرده و اقدام به سقط می نمایند. به امید روزی که هر یک از ما در هر حرفه و جایگاهی، متعهد به تعهدهایمان باشیم و به بهانه های واهی همچون مشکلات و مشغولیت های زندگی مادی عهد و پیمان ها و رسالتمان را به ورطه فراموشی نسپاریم.

فصل دوم : مبانی اسلامی و علمی در مورد انسان و جنین انسان

۱-۲ تعریف انسان

۱-۱-۲ تعریف انسان از نظر قرآن و جهان بینی اسلامی

انسان در جهان بینی اسلامی موجودی است ژرف و مرموز، موجودی که توانایی تسخیر عالم و به خدمت گرفتن فرشتگان را دارد، در عین اینکه توانایی آن را دارد که به پایین ترین درجات (حتی پایین تر از حیوانات) سقوط کند و به اسفل سافلین برسد و این بسته به اراده، تصمیم گیری و عمل اوست که کدام راه را برگزیند و سرنوشت خویش را تعیین کند.

از نظر قرآن انسان به غیر از جسم از بعد دیگری به نام نفس یا روح برخوردار است که حقیقت وجود انسان نیز همان نفس است و جسم برای نفس آلتی بیش نیست. «انسان در جهان بینی اسلامی داستانی شگفت دارد، انسان اسلام تنها یک حیوان مستقیم القامه که ناخنی پهن دارد و با دو پا راه می رود و سخن می گوید نیست.» (مطهری، ۱۳۸۰:۱۳۵)

انسان از دیدگاه اسلام موجودی است که وجه تمایزش با سایر موجودات قوه تعقل، اراده و تصمیم گیری اوست. وی موجودی است که دارای قدرت بیان نیز هست. (واین توانایی با نطق که تعدادی از حیوانات مثل پرندگان از آن برخوردارند متفاوت است چرا که نطق آنها تقلیدی است ولی بیان قدرتی است که بواسطه آن انسان توانایی تبیین و آشکار کردن هدف خویش را دارد) و بواسطه برخورداری از همین توانایی ها و بسته به اینکه چگونه از آنها بهره برداری کند، توانایی رقم زدن سرنوشت خویش را دارد، توانایی ای که هیچ موجود دیگری از آن برخوردار نیست.

آیت الله حسن زاده آملی در این زمینه می فرماید: در دانش ترازو انسان به حیوان ناطق تعریف شده است. این تعریف از نظر منطقی برای تمیز انسان از سایر حیوانات تعریفی بتمام و کمال است که انسان هم یک نوع از حیوانات است و تمیز او از دیگر حیوانات این است که جانوری گویاست ولی انسان واقعی در عرف عرفان کسی است که به فعلیت رسیده است و متصف به صفات ربوبی و محاسن اخلاق و محامد آداب است وگرنه همان حیوان ناطق یعنی جانور گویاست. اما چگونه حیوان ناطق و جانور گویاست. باید دید که صفات